

Šopák, Pavel

Muzea v Československu (1918–1938) – teorie a praxe

Museologica Brunensia. 2020, vol. 9, iss. 1, pp. 15-20

ISSN 1805-4722 (print); ISSN 2464-5362 (online)

Stable URL (DOI): <https://doi.org/10.5817/MuB2020-1-2>

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/143047>

License: [CC BY-SA 4.0 International](https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/)

Access Date: 22. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

STUDIE/ARTICLES

MUZEA V ČESKOSLOVENSKU (1918–1938) –
TEORIE A PRAXE

PAVEL ŠOPÁK

<https://doi.org/10.5817/MuB2020-1-2>

ABSTRAKT/ABSTRACT:

Muzea v Československu v letech 1918–1938 jsou nazírána v souvislosti se situací muzeí ve střední Evropě mezi lety 1890–1914. Období mezi světovými válkami je specifické ve všech aspektech: z hlediska typologie muzeí, způsobů muzejní prezentace, odborného profilu a socioprofesionálního statusu i vědeckovýzkumné a osvětové činnosti muzeí.

Museums in Czechoslovakia (1918–1938) – theory and practice

The 1918–1938 museums in Czechoslovakia are put into the general context of Central European museums between 1890 and 1914. The interwar period is specific in all aspects: from the perspective of museum typology, the ways of museum presentation, professional profile, socio-professional statute and the science, research and edification activity of museums.

KLÍČOVÁ SLOVA/KEYWORDS:

Československo – muzeologie – muzejní typologie – 1918–1938 – Hofman Jan
Czechoslovakia – museology – museum typology – 1918–1938 – Hofman Jan

Situaci muzeí v Československu mezi lety 1918–1938 anticipuje a podmiňuje předchozí období – období *moderny* (1890–1914). Tato moderna není jen modernou v umělecké kultuře nebo v politice,

ale týká se celého spektra tzv. časových otázek, mezi nimiž nechybí problematika muzeí, a to hned ze dvou důvodů: moderna je chápána jednak jako kulturní dokument, tj. jako potvrzení určité kulturní úrovně společnosti, jednak jako civilizační instrument, tj. jako zdroj poznání, kultivace zejména neprivilegovaných vrstev, jako prostředek velmi specifické edukační činnosti. Toto pojetí dokládá celé spektrum dobových textů, publicistických i odborných, určených dovnitř komunity muzejníků, zejména od osobností spjatých s velkými, vesměs uměleckoprůmyslovými muzei v německých a rakouských zemích. Právě toto prostředí inspirovalo muzejní kruhy v českých zemích, aby problém moderního muzea chápaly komplexně: dobový pojem *muzeologie* už nepředstavuje alternativu kulturní historii, jak tomu bylo ještě u Karla Friedricha Merlekera (1857),¹ nýbrž označuje komplex intelektuálních a kreativních činností, týkajících se teaurace, evidence a konzervace sbírek, organizace muzeí a muzejní prezentace.

Modernu vyznačuje zvědečtění, důraz na exaktnost, metodičnost (zvl. na statistiku jako spolehlivou metodu umožňující zjistit přesná data) a na typ (typologii) jako projekci obsahové a formální složky určitého jevu – v našem případě muzea, podmíneného kulturními,

sociálními a politickými kontexty. Od romantického starožitnického pojetí muzea se moderní muzeum odlišuje vazbou k vědecké disciplíně, určující způsob třídění materiálu (taxonomie v biologii, archeologické kultury, kategorie slohu v dějinách umění), stanovení muzejního programu (ve smyslu regulativů akviziční činnosti), plánování úkolů a důrazem na kompetentnost muzejního správce (kustoda).

Zůstaňme u typu jako metodického nástroje interpretace muzeí. Z hlediska muzejní typologie² jsou pro modernu charakteristická muzea *obchodní*, *pedagogická*, *technická* nebo *technologická*, nikoliv již muzea národní nebo historická, ale spíše *muzea umění* a jejich deriváty – *muzea diecézní* nebo *archeologická* (ve smyslu antropologie nebo prehistorické archeologie). Pro výtvarnou kulturu je vzorovou muzejní institucí hamburská *Kunsthalle* coby lokální občanská kulturní instituce (kontrastující s vývojově staršími dvorskými, královskými, resp. celoříšskými muzejními institucemi). Ta se stala místem seberealizace jedné z vůdčích osobností německé muzejní a galerijní teorie a praxe Alfreda Lichtwarka (1852–1914). Pelcovy *Rozhledy* – tedy časopis, jenž otiskl manifest českých spisovatelů a intelektuálů Česká moderna

¹ MERLEKER, Karl Friedrich. *Muzeologie. Systematische Übersicht des Entwicklungsganges*. Leipzig: E. A. Brockhaus, 1857.

² Typologický aspekt uplatnil již Valentin Scherer, viz SCHERER, Valentin. *Deutsche Museen. Entstehung und Kulturgeschichtliche Bedeutung unserer Öffentlichen Kunstsammlungen*. Jena: Eugen Diederich, 1913.

(1896) – o Lichtwarkovi napsal: „*Jeho hamburské museum je živá umělecká historie názorně podaná, ne mrtvý herbář, ale živé kytky. Kdo chce poznat moderní umění, nesmí je hledat v nové pinakotéce mnichovské, ani v berlínské Národní galerii, ale v hamburské Kunsthalle.*“ Nejde jen o modernu v estetickém smyslu slova, nýbrž také o modernu ve smyslu sociální a edukační funkce muzea: „*Zvláštní snaha jeho [tj. Lichtwarkova – pozn. aut.] nese se k tomu, aby tímto vybraným uměleckým vzduchem napojil široké vrstvy, měšťanskou společnost hamburskou; obrací se proto hlavně k diletantům sběratelům, vzdělává je, organizuje je.*“³ K tomu je potřeba široké aktivity: muzeum není jen prostorem, v němž se soustřeďují natur- nebo artefakty, nýbrž také institucí garantující pořádání časových, nezřídká putovních speciálních výstav, realizaci přednášek a kursů, provoz knihovny, ediční činnost, vydávání katalogů, muzejních časopisů atd. Je to sama budova muzea, vnitřně uzpůsobená různým aktivitám, jak vidíme na klasickém případě moderního muzea – na městském průmyslovém muzeu v Hradci Králové od Jana Kotěry. Moderní muzeum pamatuje na konzervaci předmětů i jejich řádnou evidenci; moderní muzeum dělí sbírku na expoziční část a část dokumentární.⁴

Jestli někde bychom takové vskutku moderní muzeum našli, pak v podobě Waldesova muzea šatních spínadel v Praze-Vršovicích,

3 Z naší doby. *Rozhledy*, 1895, roč. 4, č. 7, s. 512. K problému osvětové funkce moderního muzea naposledy KUNTZ, Andreas. *Das Museum als Volksbildungsstätte. Museumskonzeptionen in der deutschen Volksbildungsbewegung 1871–1918*. New York – München: Waxmann, 1996.

4 ŠOPÁK, Pavel. Chrám i tvrz. Architektura pro muzejní nebo galerijní prezentaci výtvarného umění na Moravě a v Slezsku v 19. a v první třetině 20. století. In ČERNOUŠKOVÁ, Dagmar a Jindřich CHATRŇ (eds.). *Do říše umění vede mnoho bran. Pocta prof. PhDr. Janu Sedlákoví, CSc. k nedožitým 75. narozeninám*. Brno: Vysoké učení technické, nakladatelství VUTUM 2018, s. 160–171.

jehož odbornou správu továrník Waldes svěřil Janu Hofmanovi (1883–1945). Ten byl jedním z protagonistů moderní české muzeologie v dobovém smyslu slova, důležitý o to více, že si smysl pro teoretickou stránku muzejní práce uchoval i v meziválečných letech, kdy byl profesně spjat se Slovenskem.⁵ Jistě zaujme, že inzeráty Waldesova muzea, nabádající k odprodeji všeho, co nějak souvisí se šatními spínadly, včetně ikonografie a odborné literatury, v roce 1917 periodicky přinášel jeden z nejdůležitějších listů moderní české kultury – časopis *Kmen*, redigovaný Františkem Xaverem Šaldou. Naproti tomu tradiční, renomované instituce s čestnou výjimkou uměleckoprůmyslových muzeí stojících vždy v čele muzejního progresu stagnovaly; zvláště se to týká Národního muzea, o němž dobový pisatel v souvislosti se stým výročím založení mohl napsat, že „*proud čistého vzduchu vlitý do zaprášeného ovzduší je zásluhou teprve nedávné doby.*“⁶

S tímto spektrem aktivit a bohatou intelektuální a organizační činností, se záměry, ambicemi, ba přímo vizemi či sny vstoupilo české muzejnictví – a o to jde v textu především – do nové politické a sociální skutečnosti, uvozené datem 28. říjen 1918. Republika slibovala rozvinout v muzejnictví vše, nač se v předpřevratovém období nedostalo; přinesla ale také nové problémy a nová témata, především rozšíření jednotné státní správy na území, jež prošly odlišným vývojem. Moderní muzeum mělo své arbitry v řadách profesionálních muzejníků, úředníků s odborným vysokoškolským vzděláním,

5 ŠOPÁK, Pavel. Muzejní teorie a praxe v první polovině 20. století: příklad Jana Hofmana. *Muzeum. Muzejní a vlastivědná práce*, 2015, roč. 53, č. 2, s. 3–10.

6 [J. D.]. Stoleté jubileum Musea království českého. *Kmen*, 1918, roč. 2, č. 34, č. 10, s. 83.

osobností československého muzejnictví – a současně muzeologie, jak tento pojem chápala doba. V následujícím výkladu se omezme jen na některá z nich, přičemž mezi teorii reprezentovanou protagonisty československého muzejnictví z řad státních úředníků (Zdeněk Wirth, Jan Hofman) a osobností spjatých s hlavními muzejními institucemi v centrech (Karel Guth, Jaroslav Helfert) nebo na periférii (Fridolín Macháček) a mezi praxí reprezentovanou muzejními kustody muzeí na venkově zela hluboká propast, kterou se dařilo zacetit jen zčásti.⁷

Sledujeme-li muzejní teorii a praxi z hlediska chronologického, výrazná specifika vyznačují krátké období 1917–1919, poznamenané bouřlivými politickými událostmi, jež osudově zasáhly nejen Rusko, ale na pár měsíců také Maďarsko, Německo a některé další evropské země, spojeny s politickými převraty vedoucími k nastolení *diktatury proletariátu* (Karel Marx – Bedřich Engels). O poměrech v Sovětském svazu se v souvislosti s muzei a jejich posláním psalo, že „*žádná měšťácká vláda neudělala pro výchovu lidu tolik co bolševictví*“ – a důkazem toho bylo také založení speciálního *pedagogického muzea*.⁸ Krátké sovětské intermezzo Maďarska, tzv. Maďarská sovětská republika, radikálně levicový tisk obdivoval za znárodnění uměleckých památek, zestátnění kultury, školství a reorganizaci muzeí. Sem náleželo také osamostatnění centrální muzejní knihovny, úvaha

7 LÁBEK, Ladislav. *Nástin praktické muzeologie pro krajinská musea vlastivědná*. Praha: *Národopisná společnost československá*, 1927. *Z dobových referencí např. SKUTIL, Josef*. Národopisný úkol vlastivědných muzeí u nás a jinde. *Český lid*, 1931, roč. 31, s. 81; [N.]. Nástin praktické muzeologie... *Vychovatelské listy*, 1928, roč. 28, č. 10, s. 264–265.

8 MARXOVÁ, Madelaine – Clarté. Zásady a dílo ruských bolševiků. *Červen*, 1920, roč. 2, č. 51, 26. února, s. 449.

o jejím splynutí s knihovnami univerzity a akademie a vydělení přírodovědných sbírek a jejich samostatné odborné vedení.⁹

Lidovýchovný akcent, jenž mohl být v Čechách sympatický i těm, kteří se komunismu hrozili, nebyl zdaleka omezen na země, v nichž se komunisté dostali k moci. Výrazně byl akcentován i v období Výmarské republiky, kdy nelze silně sociálně reformní tendence odvozovat jen z komunismu nebo anarchismu. Zde je na místě připomenout Georga Kerschensteinera (1854–1932), vlivného reformátora pedagogiky, podněcovatele učňovského školství, který vytvořil originální typologii muzeí: dělil je – ne bez ironie – na špýchary učenosti, *kabinety kuriozit, panoptika a vychovávací ústavy*. Je jasné, čemu stranil: muzeum má sloužit lidu k jeho výchově. Když ale tuto typologii na počátku třicátých let citoval Josef Skutil (1904–1965), zdůraznil, že ani ony špýchary učenosti nelze zavrňovat, jelikož muzea jsou zásobárnou pramenů pro vědeckou práci; teď jde ovšem o to, jak tento materiál uspořádat, aby byl využitelný.¹⁰ Tím anticipoval situaci československého muzejnictví po roce 1945 (Jiří Neustupný). Skutil obhlížel německou muzejní teorii a praxi v situaci, kdy zaznamenal „*okamžitou etnografickou krizi a dezorientaci před nahromaděným materiálem*“ – a tou trpěla muzea velká i malá.¹¹ Takto dospíváme k vskutku závažnému problému: mají být muzea více lidovýchovnými ústavami, nebo centry vědecké práce; a pokud budou obojí, jak tyto funkce od sebe odlišit a hlavně, kdo je bude garantovat. Jistě to bude osoba muzejního pracovníka, disponující specifickým odborným vzděláním,

přičemž „*muzeologovi se ukládají znalosti tak mnohostranné a detailní, že nelze vůbec, aby se dle známého slova Brinckmannova, kdy doučil.*“ Tento trefný výrok Jana Hofmana zazněl v roce 1919 v komentáři, v němž se zabíral právě se utvořivším *Svazem československých muzeí*. Hofman v článku, jímž chtěl čtenářům *Národních listů* přiblížit smysl moderního muzea, rovněž konstatovat, že rozdíly mezi stávajícími muzei „*sou značné, ba lze říci, že vedle vzorných příkladů skutečných malých vědeckých a osvětových ústavů jsou tu i případy pravého opaku, totiž pouhé skládky materiálu, z nouze vtisknutého do skříní, bez nápisů, neseřazeného a neregistrovaného.*“¹²

Napětí mezi osvětovou a vědeckovýzkumnou funkcí muzea je jedním z neřešitelných problémů meziválečné muzejní teorie a praxe. Jiným dobovým tématem bylo v rámci muzejní typologie prosadit muzea, jež by souvisela s novou politickou skutečností. Těsně po převratu v nadějném očekávání věcí příštích se odborníci z různých oblastí zasazovali o vznik speciálních muzejních institucí, například o československé *hudební muzeum*, o muzeum *cizokrajného národopisu* apod.¹³ S nimi je produktivní uvažovat také o novém typu muzejního pracovníka, principiálně se odlišujícího od muzejních kustodů předpřevratové éry. Zejména šlo o muzea související se samotnou ideou československého státu a s hodnotovým kodexem republikánské společnosti. Takto lze nazírat na *husitské muzeum*, jehož myšlenka zazněla již v roce 1915 v souvislosti s oslavami Husova jubilea a o něž

usiloval historik Vlastimil Kybal (1880–1958). Dále je to *vojenské muzeum*, jímž se zabírala speciální komise, v níž nacházíme někdejšího ředitele uměleckoprůmyslového muzea v Praze Karla Chytila (1857–1934).¹⁴ Idea *vojenského muzea*, jak ji vyjadřoval jeho ředitel Rudolf Tschorn,¹⁵ se ovšem střetávala s myšlenkou regionálních legionářských muzeí a expozic a zejména s centrálním *Památníkem osvobození*, jenž prošel složitými peripetemi.¹⁶ Dále to bylo *Smetanovo muzeum*, oficiálně ustavené na jednání *Společnosti Bedřicha Smetany* dne 21. dubna 1926, avšak otevřené až o deset let později 12. května 1936 v adaptovaném objektu staroměstské vodárny. Berme samo jeho otevření jako příklad míry oficiality muzejní instituce: Slavnosti se zúčastnili prezident Edvard Beneš, předsedové poslanecké sněmovny i senátu, ministr školství a národní osvěty, primátor hlavního města Prahy a řada dalších hostů. Podstatu oficiální události i smysl instituce poněkud bezděčně vystihl primátor Baxa, jenž prohlásil, že pokud byla Praha před sto padesáti lety považována za město Mozartovo, „*nutno nyní v osvobozeném státě učinit vše, aby se Praha zvala Prahou Smetanovou.*“¹⁷ Oficialitu nepostrádala ani zemědělská muzea, jímž se v meziválečném dvacetiletí dařilo jedině proto, že se s jejich myšlenkou ztotožnily elity agrární strany.¹⁸ Nalezli

14 CHYTL, Karel. Vojenská muzea. *Cesta*, 1918–1919, roč. 1, s. 174.

15 TSCHORN, Rudolf. Československé vojenské muzeum. *Česká revue*, 1923, roč. 16, č. 8-9, s. 358–363.

16 MEDEK, Rudolf. Památník Národního osvobození. *Národní listy*, 1928, roč. 68, č. 92, 1. dubna, s. 1.

17 Otevření Smetanova muzea. *Národní listy*, 1936, roč. 76, č. 132, s. 1.

18 STEINOVÁ, Šárka. *Osudový příběh Zemědělského muzea (1891–1952)*. Praha: Národní zemědělské muzeum, 2013, s. 68–73; RYCHLÍK, Jan. Zemědělská muzea v Československu. In HARNA, Josef a Blanka RAŠTICOVÁ (eds). *Agrární strana a její zájmové, družstevní a peněžní*

9 [KAPPA]. Proletariát a umění v Uhrách. *Kmen*, 1920, roč. 4, č. 11, 27. května, s. 128.

10 SKUTIL, Josef. Národopisný úkol vlastivědných muzeí u nás a jinde. *Český lid*, 1931, roč. 31, s. 82.

11 *Tamtéž*, s. 84.

12 HOFMAN, Ješek. Vlastivědná muzea. *Národní listy*, 1919, roč. 59, č. 220, 27. září, s. 1.

13 CMÍRAL, Adolf. Československé hudební muzeum. *Cesta*, 1918–1919, roč. 1, s. 829–831 a 857–858; ŽELÍZKO, Jan Vratislav. Naše muzeum cizokrajného národopisu. *Cesta*, 1918–1919, roč. 1, s. 859–860.

bychom některé další specifické muzejní typy, reflektující proměny badatelského zaměření nebo hodnotové priority meziválečného období, byť bez oné nápadné oficiality, jež vyznačovala vojenská nebo agrární muzea. Bezesporu k nim náleží téma Velké Moravy (*Velehradské muzeum*),¹⁹ téma církevní historie a liturgie (*Biblické museum* Antonína Bartoše v Brně), téma československých krajanů žijících v zahraničí (*Krajinské museum* v Praze), prezentace osobností moderní české kultury (*Muzeum Otokara Březiny* v Jaroměřicích) nebo specifika židovské kultury (*Židovské muzeum* v Prešově).

Mimořádně komplikovanou je otázka vymezení regionálního muzea a její dobové řešení. Již v období před rokem 1918 se na muzejních sjezdech v Kutné Hoře a v Praze plédovalo pro prosazení pravidla co okres, to jedno muzeum. Tato okresní muzea, označovaná jako *muzea krajinská*, by bylo možné materiálně zajistit jak pravidelnými financemi z okresního rozpočtu, tak vybudováním zázemí v novostavbě (např. muzeum ve Valašském Meziříčí umístěné v novostavbě městské spořitelny) nebo historické budově (zakoupení zámku v Přerově městem pro účely městského muzea). Etnografická a obecně kulturní specifika vedla k jemnějšímu členění regionů, jejichž hranice se s hranicemi okresů nekryly. Nacionální specifika Československa navíc podněcovala zakládání tzv. menšinových muzeí, vyjadřujících ambice českých kulturních pracovníků v nacionálně smíšeném území, stejně tak jako zakládání německých vlastivědných muzeí v pohraničních oblastech

organizace. Uherské Hradiště: Slovácké muzeum v Uherském Hradišti, 2010, s. 205–211.

19 HUDEC, Petr. Velehradské muzeum. In AMBROS, Pavel (ed.). *Velehrad na křižovatkách evropských dějin*. Olomouc: Nakladatelství Centra Aletti Refugium Velehrad-Roma, 2016, s. 134–137.

nebo (na Moravě) v jazykových ostrovech – ani v tomto směru členění území na okresy mnoho neznamenal. Slovensko navíc bylo správně rozděleno na župy a odtud se jevílo jako vhodné hovořit o župních muzeích.²⁰ Meziválečným specifikem je prosazení myšlenky moderního muzea také na Podkarpatské Rusi (*Lehoczkého muzeum* v Mukačevě).

Kupodivu nejkomplikovanější situace byla s konstituováním veřejných zemských galerií – v Brně na bázi Františkova muzea²¹ a v Praze jako samostatné instituce. Svědectví o složitosti problematiky vydávají texty Vincence Kramáře (1877–1960), od června 1919 ředitele Obrazárny Společnosti vlasteneckých přátel umění, rozvíjející svou činnost na spolkové bázi a teprve v roce 1931 převedené do majetku státu.²² Kramář si byl dobře vědom, že „žádné naše museum není dnes moderně vypraveno, takže se nikde v Praze nemůže mluvit o dokonalé konservaci a instalaci sbírek,²³ galerie nevyjímaje. Instalace sbírek někdejší Obrazárny Společnosti vlasteneckých přátel umění, v roce 1941 transformované do Českomoravské zemské galerie, vyřešilo až umístění do prostor kláštera na Zbraslavi, který vlastnil Cyril Bartoň z Dobenína. Prostorově velkoryse řešená budova umožnila nejen nové rozdělení sbírkového materiálu, ale především zvětšení instalační plochy, „jež však byla užita nikoliv k hustšímu zavěšení

20 HOFMAN, Ješek. Musea na Slovensku. In KABELÍK, Jan (ed.). *Slovenská čítanka*. Praha: Emil Šolc, 1925, s. 594–599.

21 Naposledy TOMÁŠEK, Petr. Moravská národní galerie/194 let od založení. In *Moravská národní galerie*. Brno: Moravská galerie, 2011, s. 15–23.

22 Texty o obrazárně soustředěny viz KRAMÁŘ, Vincenc. *O obrazech a galeriích*. Praha: Odeon, 1983, s. 367–448.

23 [ŽÁKAVEC, František]. O státní galerii. *Umění*, 1930–1931, roč. 4, s. 219–223.

obrazu, nýbrž naopak k jejich uvolnění.“²⁴

Specifikem meziválečného období je prezentace mobilií v hradech a zámcích. Mimořádné komplikace, které způsobilo převzetí habsbursko-lotrinských zámků ze strany československého státu, motivovaly tehdejší činitele k obezřetnosti, pokud šlo o přebírání historických objektů v rámci pozemkové reformy přímo do rukou státu. Ovšem pokud původní majitel přišel o hospodářské zázemí, z něj doposud financoval opravy a provoz objektu, jeho adekvátní využití bylo ohroženo; stát proto raději ponechával větší rozsah půdy majiteli s podmínkou, že z výnosu bude možno se nadále o památku řádně starat. Tento problém, řešený především v rovině památkové péče,²⁵ zasahuje do muzejní sféry, protože vybrané hrady a zámky se poprvé otevřely veřejnosti jako *sui generis* muzea, vybavena tištěnými průvodci a dalšími informačními pomůckami (tabule, popisky, plánky). Společným rysem veřejně přístupných hradů a zámků, vzhledem k prezentovanému materiálu oscilujících mezi historickým, regionálním a mezi uměleckým muzeem, byla existence návštěvních řádů a určitá praxe, například otevření těchto objektů jen mezi květnem a zářím. Otevření zámků veřejnosti přivítaly školy; atraktivní památky se staly vyhledávaným cílem výletů základních a středních škol, i když specifika těchto dětských výprav vyžadovala odlišně vedenou

24 NOVOTNÝ, Vladimír. Nová instalace Českomoravské zemské galerie v Praze. *Zprávy památkové péče*, 1941, roč. 5, s. 103.

25 UHLÍKOVÁ, Kristina. Bezradnost nad uměleckými konfiskáty z majetku bývalé rakousko-uherské panovnické rodiny. *Zprávy památkové péče*, 2014, roč. 74, č. 4, s. 283–292; UHLÍKOVÁ, Kristina. Historická šlechtická sídla a první pozemková reforma. *Zprávy památkové péče*, 2016, roč. 76, č. 2, s. 431–444.

návštěvnickou trasu a především odlišný výklad.²⁶

Jen výjimečně se uskutečnily muzejní novostavby – připomeňme Zemědělské muzeum v Bratislavě, muzeum Matice slovenské v Turčianskom Svätom Martine, otevřené ale až v roce 1938, *Památník osvobození z let 1927–1929 na úpatí Vítkova*²⁷ a dvě muzejní budovy na Letné pro sbírky muzeí technického a zemědělského. Ty byly realizovány na přelomu třicátých a čtyřicátých let za zcela jiných poměrů.²⁸ Dnes vidíme, jak bylo dvacet let málo – ovšem optimismus nechyběl; vždyť větu, že technické muzeum „bude zajisté v blízké době moci přesídlit do vlastního, účelného muzejního paláce“ napsal *Technický obzor* již v roce 1913!²⁹

Stále opomíjeným je specifikum muzejních periodik či sborníků, úzce související jednak s typem muzea, jednak s typem muzejního pracovníka – kustoda. Je nápadné, že i malá regionální muzea chtěla vydávat o své činnosti svědectví v podobě časopisu, ideálně doplněného obrazovou přílohou. Tato produkce reflektuje jedno důležité specifikum meziválečné doby, totiž propojení sféry muzeí a archivů – správce muzea byl zároveň správcem (městského) archivu; písemné dokumenty i hmotné památky pak vytvářely pramennou bázi pro rozvoj historické vlastivědy. A ta se – bohužel – muzejním pracovníkům často jevila jako důležitější než sama práce v muzeu, tj. evidence muzejního materiálu, muzejní

konzervace nebo stanovení a rozvíjení jasného muzejního programu. Proti regionálním publikacím vesměs historicko-vlastivědného obsahu stanula myšlenka centrálního speciálního muzejního časopisu, pro nějž plédoval Albín Stocký na druhém sjezdu Svazu československých muzeí v Brně (1920),³⁰ a je jistým historickým paradoxem, že tyto časopisy, nežádka později zatracované, jsou často jediným hmatatelným dokladem meziválečné existence malých muzeí, jež mnohdy nepřečkaly osudové dějinné zvraty (1938, 1945 a 1948).

LITERATURA:

- CMÍRAL, Adolf. Československé hudební museum. *Cesta*, 1918–1919, roč. 1, s. 829–831 a 857–858.
- HOFMAN, Ješek. *Musea na Slovensku*. In KABELÍK, Jan (ed.). *Slovenská čítanka*. Praha: Emil Šolc, 1925, s. 594–599.
- HOFMAN, Ješek. *Vlastivědná musea*. *Národní listy*, 1919, roč. 59, č. 220, 27. září, s. 1.
- HUDEC, Petr. *Velehradské muzeum*. In AMBROS, Pavel (ed.). *Velehrad na křižovatkách evropských dějin*. Olomouc: Nakladatelství Centra Aletti Refugium Velehrad-Roma, 2016, s. 134–137. ISBN 978-80-7412-240-8.
- CHYTLIL, Karel. *Vojenská musea*. *Cesta*, 1918–1919, roč. 1, s. 174.
- [J. D.]. *Stoleté jubileum Musea království českého*. *Kmen*, 1918, roč. 2, č. 34, č. 10, s. 83.
- [KAPPA]. *Proletariát a umění v Uhrách*. *Kmen*, 1920, roč. 4, č. 11, 27. května, s. 128.
- KRAMÁŘ, Vincenc. *O obrazech a galeriích*. Praha: Odeon, 1983, s. 367–448.
- KUNTZ, Andreas. *Das Museum als Volksbildungsstätte. Museumskonzeptionen in der deutschen Volksbildungsbewegung 1871–1918*. New York – München: Waxmann, 1996. ISBN 3-89325-422-6.
- LÁBEK, Ladislav. *Nástin praktické museologie pro krajinská musea vlastivědná*. Praha: Národopisná společnost československá, 1927.
- MARXOVÁ, Madelaine – Clarté. *Zásady a dílo ruských bolševiků*. *Červen*, 1920, roč. 2, č. 51, 26. února, s. 449.
- MEDEK, Rudolf. *Památník Národního osvobození*. *Národní listy*, 1928, roč. 68, č. 92, 1. dubna, s. 1.
- MERLEKER, Karl Friedrich. *Museologie. Systematische Übersicht des Entwicklungsganges*. Leipzig: E. A. Brockhaus, 1857.
- [N.]. *Nástin praktické museologie...* *Vychovatelské listy*, 1928, 28, č. 10, s. 264–265.
- NETKOVÁ, Jarmila a Jana SVATOŇOVÁ. *Návštěvní řády a zpřístupňování hradů a zámků*. *Památky a příroda*, 1984, roč. 44, s. 451–455.
- NOVOTNÝ, Vladimír. *Nová instalace Českomoravské zemské galerie v Praze*. *Zprávy památkové péče*, 1941, roč. 5, s. 103.
- Otevření Smetanova musea. *Národní listy*, 1936, roč. 76, č. 132, s. 1.
- RYCHLÍK, Jan. *Zemědělská musea v Československu*. In HARNA, Josef a Blanka RAŠTICOVÁ (eds). *Agrární strana a její zájmové, družstevní a peněžní organizace*. Uherské Hradiště: Slovácké muzeum v Uherském Hradišti, 2010, s. 205–211. Studie Slováckého muzea, sv. 15. ISBN 978-80-86185-90-3.
- SCHERER, Valentin. *Deutsche Museen. Entstehung und Kulturgeschichtliche Bedeutung unserer Öffentlichen Kunstsammlungen*. Jena: Eugen Diederich, 1913.
- SKUTIL, Josef. *Národopisný úkol vlastivědných muzeí u nás a jinde*. *Český lid*, 1931, roč. 31, s. 81–84.
- STEINOVÁ, Šárka. *Osudový příběh Zemědělského musea (1891–1952)*. Praha: Národní zemědělské muzeum, 2013. ISBN 978-80-86874-47-0.
- ŠACH, František. *Nová budova zemědělského musea v Praze*. *Zprávy památkové péče*, 1938, roč. 2, s. 37–40.
- ŠOPÁK, Pavel. *Chrám i tvrz. Architektura pro muzejní nebo galerijní prezentaci výtvarného umění na Moravě a v Slezsku v 19. a v první třetině 20. století*. In ČERNOUŠKOVÁ, Dagmar a Jindřich CHATRŇÝ (eds.). *Do říše umění vede mnoho bran*. Pocta prof. PhDr.

26 NETKOVÁ, Jarmila a Jana SVATOŇOVÁ, *Návštěvní řády a zpřístupňování hradů a zámků. Památky a příroda*, 1984, roč. 44, s. 451–455.

27 ZÁZVORKA, Jan. *Památník osvobození a žižkův pomník na Žižkově v Praze*. *Styl*, 1925, roč. 6, s. 115–116.

28 ŠACH, František. *Nová budova zemědělského musea v Praze*. *Zprávy památkové péče*, 1938, roč. 2, s. 37–40.

29 *Technické muzeum v Praze*. *Technický obzor*, 1913, roč. 21, č. 4, s. 22.

30 *Výroční sjezd Svazu československých muzeí vlastivědných*. *Národní listy*, 1920, roč. 60, č. 270, 30. září, s. 4.

- Janu Sedlákov, CSc. k nedožitým 75. narozeninám. Brno: Vysoké učení technické, nakladatelství VUTIUM, 2018, s. 160–171. ISBN 978-80-214-5667-9.
- ŠOPÁK, Pavel. Muzejní teorie a praxe v první polovině 20. století: příklad Jana Hofmana. *Muzeum. Muzejní a vlastivědná práce*, 2015, roč. 53, č. 2, s. 3–10. ISSN 1803-0386.
- Technické museum v Praze. *Technický obzor*, 1913, roč. 21, č. 4, s. 22.
- TOMÁŠEK, Petr. Moravská národní galerie/194 let od založení. In *Moravská národní galerie*. Brno: Moravská galerie, 2011, s. 8–23.
- TSCHORN, Rudolf. Československé vojenské museum. *Česká revue*, 1923, roč. 16, č. 8-9, s. 358–363.
- UHLÍKOVÁ, Kristina. Bezradnost nad uměleckými konfiskáty z majetku bývalé rakousko-uherské panovnické rodiny. *Zprávy památkové péče*, 2014, roč. 74, č. 4, s. 283–292. ISSN 1210-5538.
- UHLÍKOVÁ, Kristina. Historická šlechtická sídla a první pozemková reforma. *Zprávy památkové péče*, 2016, roč. 76, č. 2, s. 431–444.
- Výroční sjezd Svazu československých muzeí vlastivědných. *Národní listy*, 1920, roč. 60, č. 270, 30. září, s. 4.
- Z naší doby. *Rozhledy*, 1895, roč. 4, č. 7, s. 512.
- ZÁZVORKA, Jan. Památník osvobození a Žižkův pomník na Žižkově v Praze. *Styl*, 1925, roč. 6, s. 115–116.
- [ŽÁKAVEC, František]. O státní galerii. *Umění*, 1930–1931, roč. 4, s. 219–223.
- ŽELÍZKO, Jan Vratislav. Naše museum cizokrajného národopisu. *Cesta*, 1918–1919, roč. 1, s. 859–860.

PAVEL ŠOPÁK

Oddělení historického výzkumu – Slezský ústav, Slezské zemské muzeum, Opava, Česká republika

sopak@szm.cz

Pavel Šopák studoval teorii a dějiny umění na Filozofické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci. Pracuje ve Slezském zemském muzeu v Opavě a přednáší na Fakultě umění Ostravské univerzity a na Fakultě architektury Vysokého učení technického v Brně.

Pavel Šopák studied Theory and History of Art at the Faculty of Arts of Palacký University in Olomouc. He is employed in the Silesian Museum in Opava and gives lectures at the Faculty of Fine Arts and Music, University of Ostrava, and at the Faculty of Architecture, Brno University of Technology.

Toto dílo lze užit v souladu s licenčními podmínkami Creative Commons BY-SA 4.0 International (<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/legalcode>). Uvedené se nevztahuje na díla či prvky (např. obrazovou či fotografickou dokumentaci), které jsou v díle užity na základě smluvní licence nebo výjimky či omezení příslušných práv.